

DOPRINOS INTERDISCIPLINARNOJ SURADNJI TEOLOGIJE I DEMOGRAFIJE*

Josip BALOBAN

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
josip.baloban@zg.t-com.hr

Uvodne misli

1. Koliko i zašto Crkvu, a onda i teologiju zanimaju demografska pitanja? Ili, zašto na istoj tribini Teološkog četvrtka govore teolog i demograf? Što je obojici zajedničko, a što je, možda, različito?
2. Kako brojke i demografsku statistiku čita i tumači pastoralna teologija? Kako za demografa tako i za teologa brojke i statistika više su od egzaktnih znanstvenih stvarnosti i matematičke kombinacije. Naprotiv, i za demografa i za teologa brojke, prije svega, naznačuju konkretne osobe i stvarne povijesne ljude jednog naroda, jednog kontinenta i jednog čovječanstva. Brojke, ustvari, naznačuju trend kretanja povijesti pojedinih povijesnih/nacionalnih skupina koje su odgovorne za sjećanje na prošle naraštaje, zatim na uvažavanje trenutnih povijesnih naraštaja, ali jednako tako i neizbježnu odgovornost za nadolazeće naraštaje.
3. Je li je Crkva premalo ili previše vezana uz demografska pitanja? Smije li se Crkva distancirati od demografskog pitanja? Na jednoj strani demografija proučava i prati demografska pitanja pojedine nacije, pojedinih kontinenata i naposljetku cijelog čovječanstva. Na drugoj strani, Crkva i teolo-

* Izlaganje pod naslovom *Teologija i demografija* održao je autor na Teološkom četvrtku u Zagrebu 25. travnja 2013. godine. S teološke strane govorio je autor, a s demografske prof. dr. sc. Anđelko Akrap. Držimo da je ovaj tekst samo dobra nadopuna prethodnog teksta naslovljenog *Teološki pogled na demografski slom Hrvatske*.

gija u smislu povijesti spasenja prate svakog čovjeka na njegovu životnom putu unutar nacije, unutar njegova kontinenta i cjelokupnog čovječanstva. Teologiji i Crkvi je povijesni hod čovjeka pojedinca i pojedinih naroda poznat od starozavjetnih iskustava, uključivo i iz Isusova doba.

4. Je li je moguće demografiju iščitavati kao *locus theologicus*? Na određen način i znanost demografije može biti svojevrsni *locus theologicus*, odnosno teološko mjesto. Naime, bitno i zajedničko kako demografiji tako i teologiji jest čovjek i to povijesno konkretni, a ne apstraktni i čovjek virtualne stvarnosti. Istina, da je teologiji na prvom mjestu čovjek i Bog, odnosno obratno. No, ako je svaki čovjek slika Božja, a po uvjerenju teologa jest, onda se demografija i teologija zanimaju za jednu te istu sliku Božju, dakako jedna implicate, a druga eksplicite.

1. Određene teze

Teza 1. *Demografiju i Crkvu u jednakoj mjeri zanima jedan te isti konkretni povijesni čovjek i to čovjek od rođenja do njegove prirodne smrti. Istina je da demografija govori o natalitetu i fertilitetu i mortalitetu te, naposljetku, o pozitivnom ili negativnom prirodnom prirastu određenog naroda. Istina je da teologija govori o krštenju rođenih, o odgovornom roditeljstvu i o negativnom trendu, odnosno o povećanju, odnosno o izumiranju, naroda Božjega.*

Na samom početku te teze važno je istaknuti da se dvije znanosti, tj. demografija i teologija, nalaze u suradničkom i komplementarnom interdisciplinarnom odnosu. Dugi niz stoljeća bila poznata je maksima da je filozofija *ancila teologije*. Danas bi bilo bolje reći da je filozofija *suradnica teologije*. Sukladno tome, opravdano je reći da je i demografija *suradnica teologije*. Nadamo se, da je moguća i opravdana obrnuta teza prema kojoj je *teologija suradnica demografije*.

Nadalje, na prvi pogled, a isto tako i nakon temeljitije prouke, opravdano je ustvrditi da je demografiji i teologiji puno više toga zajedničko nego različito. Primjerice, za demografiju i teologiju su relevantni brak i obitelj, otvorenost životu i rađanju, svojevrsna rezerviranost prema socijalitetnom sterilitetu, afirmativan stav prema pronatalitetnoj populacijskoj politici, suzdržanost prema prirodnoj depopulaciji, svojevrsna zabrinutost prema fenomenu starenja pučanstva, zabrinutost u odnosu na demografsku krizu u Hrvatskoj itd.

Ono što je različito između tih dviju znanosti jest sljedeće. Na jednoj strani, demografija govori o povećanju ili izumiranju jednoga konkretnog povijesnog hrvatskog naroda, a teologija govori o povećanju ili izumiranju naroda

Božjega u krilu povijesnoga hrvatskog naroda. Na drugoj strani, demografija govori samo ili jedino o ovozemnom blagostanju čovjeka i konkretnog naroda, a teologija govori o ovozemnom, ali istodobno i o onostranom vječnom spase-nju pojedinog čovjeka iz konkretnog povijesnog naroda. Naposljetku, važan je doprinos teologije u smislu vrijednosnog pogleda na brak i obitelj, na djecu i na život uopće.

Teza 2. *Brojke i statistika za demografa i za teologa nisu obična egzaktna znanstvena stvarnost i pusta matematička kombinacija, a za neke i svojevrsna akrobatika. I jedan i drugi iza tih brojeva i iza te statistike prepoznaju konkretne povijesne osobe jednog naroda, jednog kontinenta i jednog čovječanstva. Gledajući i tumačeći brojke, demograf i teolog svjesno i odgovorno prepoznaju, tumače, a i komentiraju kretanja povijesti jednog naroda koji ima svoju prošlost, svoju sadašnjost te svoju (ne)upitnu budućnost.*

I demograf i teolog istodobno su neugodni i objektivni, a nerijetko i jedini ustrajni upozoravatelji (nacionalni vikači ili posljednji Mohikanci) da je nacionalni brod jednog naroda zapao u teškoće te da mu budućnost nije sigurna. Naravno, da se njih, osobito u malim nacijama, ne čuje ili ih se jednostavno ignorira. Ignoriranje u pravilu provode odgovorni u politici i gospodarstvu kojima (ne)svjesno pomažu odgovorni u sredstvima javnog priopćavanja. No, teolog i demograf se trajno izdižu iznad obične matematičke logike i kombinacije. Njih dvojica iza svakog broja vide konkretnu osobu, odnosno čovjeka u ženskom ili muškom obliku, koji je sastavni dio jednog naroda, jednog kontinenta, te naposljetku jednog jedinog čovječanstva. I demografa i teologa ne zanima, prije svega i danasve, profit i napredak pod svaku cijenu, nego njih zanima dostojanstvo svake pojedine osobe i zajedničko opće dobro vlastitog naroda i svih naroda svijeta. I demograf i teolog su, dakako svaki na svoj specifičan način, uvjereni da je u posljednjim desetljećima retorički i pravno, tj. deklarativno dostojanstvo čovjeka na najvišoj razini proklamirano gotovo do savršenstva, dok istodobno u praksi, odnosno u konkretnom životu tako često to isto dostojanstvo čovjeka jest povrijeđeno, narušeno i stavljeno u pitanje na najrazličitije načine i u najrazličitijim stupnjevima.

Teza 3. *Crkva se prema demografskom pitanju ne može i ne smije postaviti neutralno ni u vlastitom narodu ni u cijelom svijetu. Tko zahtijeva neutralnost Crkve u tom pitanju, ne razumije jednostavno poslanje Crkve u povijesti spasenja čovječanstva. Jednako tako ne poznaje koncilsko i poslijekoncilsko učenje Crkve u odnosu teologije i drugih znanosti.*

Demografsko pitanje uključuje tolike druge dimenzije: gospodarsku, političku, znanstveno-istraživačku, nacionalnu, teološku, moralno-etičku itd. Na Drugome vatikanskom koncilu, a i u poslijekoncilskom razdoblju Katolička crkva je jasno i pozitivno progovorila o potrebitoj i dobrodošloj suradnji između teologije i ostalih neteoloških znanosti. Time Crkva, ustvari, zastupa neizbježnu interdisciplinarnu suradnju teologije kao znanstvene discipline s drugim znanostima, a ponajprije s humanističkim i društvenim znanostima. U Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* piše: »Neka se u dušobrižničkoj službi dovoljno priznaju i primjenjuju ne samo načela teologije nego također i otkrića profanih znanosti, u prvom redu psihologije i sociologije.«¹ Primjerice *Opći direktorij za katehezu* iz 1997. ponavlja misli *Općeg direktorija za katehezu* iz 1971. kada kaže kako je potrebno da se u formaciji kateheta napravi »dijagnoza socioloških, kulturnih i ekonomskih uvjeta, jer su oni kolektivni procesi koji mogu imati duboke posljedice za širenje evanđelja«². Nije li svaka današnja dijagnoza u pastoralu teško zamisliva bez istraživačke komponente.

U već citiranoj konstituciji *Gaudium et spes* koncilski oci su, u svezi odnosa teologije i Crkve s jedne i demografije i demografskih problema s druge strane, veoma izričiti kada progovaraju o napetostima u obitelji koja je pod pritiskom demografskih, gospodarskih i društvenih uvjeta (usp. GS 8), kada ističu da u nekim dijelovima svijeta sa zabrinutošću opažaju probleme koji proizlaze iz porasta pučanstva (usp. GS 47) te kada već prije pedesetak godina uočavaju kako ljudski rod sve više »razmišlja o predviđanju i uređivanju vlastitog demografskog prirasta« (GS 5). Iz upravo navedenoga proizlazi da je Crkva na specifičan način sudbinski povezana s demografskim kretanjima, a onda i s demografskim pitanjima. Jednako se tako i katolička teologija ne može, i ne smije se, neutralno a još manje nezainteresirano, postaviti prema demografskom pitanju u vlastitom narodu i u cijelom svijetu. Kao što je u svojem proučavanju i praćenju demografija fokusirana na pojedinu naciju, pojedini kontinent, te konačno na cijelo čovječanstvo, tako su Crkva i teologija u svojem poslanju fokusirane ponajprije na pojedinca kao osobu na njegovu životnom putu unutar vlastitog naroda, unutar njegova kontinenta i cjelokupnog čovječanstva. Povijesni hod čovjeka i povijesni hod pojedinih skupina ljudi uvijek idu zajedno s povijesnim hodom Crkve, koja se utjelovila u povijesnu zbilju čovjeka. Koncilski poznati izraz govori o *Crkvi na putu*, poput čovjeka na putu.

¹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 62, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: GS).

² KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb, 2000., br. 242.

Teza 4. *Polazeći od pretpostavke da se svagdje tamo gdje je čovjek može govoriti o locus theologicus, onda na određen način i znanost demografije može biti svojevrsno teološko mjesto, prije svega za teologa, ali ne samo za njega. Naime, i demografija u fokusu svojeg zanimanja i istraživanja ima čovjeka u svoj njegovoj egzistencijalnoj ambijentalnosti i uvjetovanosti. Dakako, da demografija ne mora na čovjeka gledati kao na sliku Božju, što čini teologija. No, demografija može gledati i dopustiti da je čovjek otvoren prema transcendentnome.*

Teološki, a onda i crkveni govor, uvijek polaze od triju datosti: čovjeka, Boga i cjelokupne čovjekove ambijentalnosti i uvjetovanosti. Demografija polazi od čovjeka i njegove svekolike osobne i društvene ambijentalnosti i uvjetovanosti. Ako se demografija zanima, prije svega i nadasve za čovjeka u njegovoj ovozemnoj perspektivi, teologija se zanima za čovjeka kako u njegovoj ovozemnoj tako i u njegovoj transcendentnoj perspektivi. Dok je za demografiju čovjek čovjeku suputnik i drug, dotle je za teologiju ne samo čovjek čovjeku nego i Bog je čovjeku suputnik i suputnik.

Primjerice u Hrvatskoj, osobito posljednjih desetljeća, demografija i teologija mogu, i nalaze se pred istom zadaćom i na zajedničkom poslu u odnosu na depopulaciju. Demografi i teolozi imaju zajedničku zadaću proročkog ukazivanja i znanstveno opravdanog opominjanja odgovornih u politici i javnom životu, napose u svezi nezainteresiranosti ljudi koji odlučuju.

Namjesto zaključka

Dosada je u Hrvatskoj u posljednja dva desetljeća vidljiva plodna suradnja između demografa i teologa. Ona se očituje na raznim skupovima gdje istodobno, a ujedno komplementarno, govore teolozi i demografi o istim ili sličnim temama i dilemama.

Na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu u kolegiju *Pastoral braka i obitelji* puno pažnje se posvećuje demografskom problemu u Hrvatskoj, uključivo i socijalitetnom sterilitetu.

Teorijski, a onda i praktično, demografi prihvaćaju kolege iz teologije kao interdisciplinarnе suradnike na istoj zadaći u svezi zajedničkog općeg dobra. To obratno vrijedi i za teologe u odnosu na demografe. Nažalost, u javnosti je ta suradnja premalo prepoznatljiva. Jednako tako u javnosti se premalo pitaju i intervjuiraju demografi i teolozi, koji svaki na svoj način žele biti u službi općeg dobra, hrvatskog čovjeka i hrvatskog državljanina uopće.